

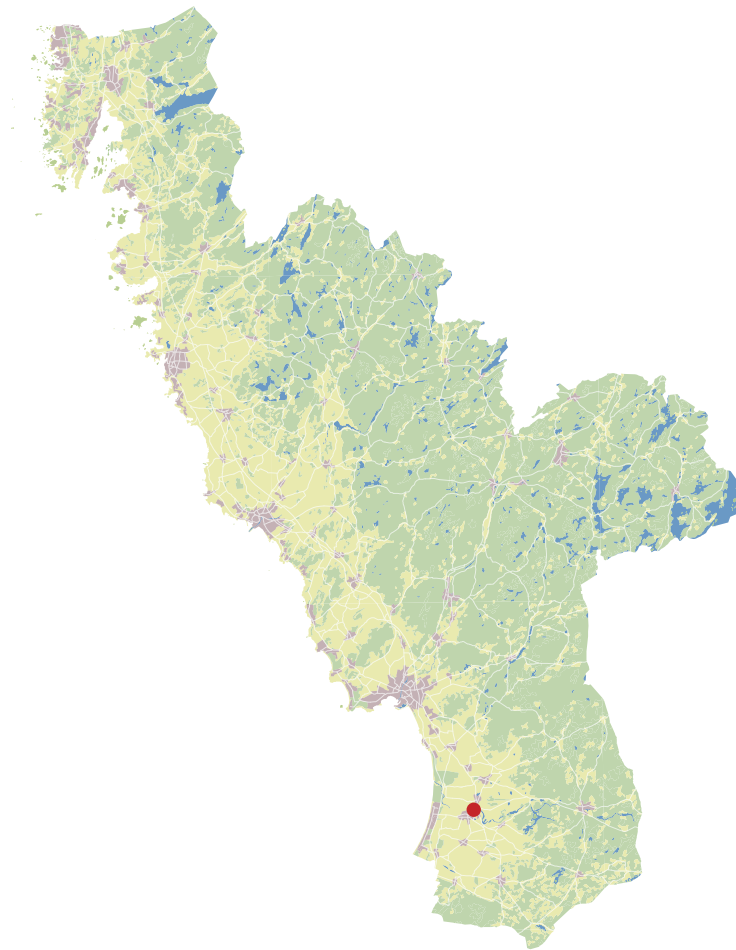
Anders Håkansson

Kvarteret Hummern 15

Halland, Laholms stad och kommun, kv Hummern 15, RAÄ 19:1

KULTURMILJÖ
HALLAND

Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2018

Arkeologisk förundersökning och schaktningsövervakning 2018

Omslagsbild: Karta över Laholm från 1799.

Layout: A. Andersson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.

Ärende nr ms2006/02316.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning och bakgrund	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Laholms stad	6
Tidigare undersökningar i närområdet	8
Vetenskapliga frågeställningar	9
Undersökningens genomförande, dokumentation och fyndhantering	9
Undersökningsresultat	10
Provgrop 1	11
Provgrop 2	11
Provgrop 3	12
Provgrop 4	12
Fynd	12
Åtgärdsförslag	13
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Referenser	13
 Bilaga	 15

Figur 1. Laholm med undersökningsområdet rödmarkerat. Skala 1:5000.

Sammanfattning

Laholms Pastorat avser uppföra en ny byggnad i form av ett begravningsannex på rubricerad fastighet, vilket samtidigt innebär rivning av gammalt kyrkstall. I samband med rivningen och schaktning för nya ledningar utfördes en schaktningsövervakning och en efterföljande förundersökning. Vid förundersökningen grävdes fyra provgropar inom ett kulturlagerområde som innefattade hela området för nybyggnationen. Området innehöll kulturlager från perioden 1600-1800-tal, bestående av utjämnings- och utfyllnadsmassor samt en underliggande odlingshorisont. Inga spår efter bebyggelse kunde iakttas. Kulturlagrens informationsvärde betraktas som lågt och Kulturmiljö Halland föreslår inga fortsatta antikvariska insatser.

Inledning och bakgrund

Laholms Pastorat avser uppföra en ny byggnad i form av ett begravningsannex på rubricerad fastighet, vilket samtidigt innebär rivning av gammalt kyrkstall. Enligt beskrivning i ansökan från pastoratet kom vid rivning, det gamla kyrkstallets golv i form av träbjälklag och tegelgolv med tillhörande tegelmurar att tas bort. Därefter skulle exploatören göra en bedömning av hur mycket mer som behövde tas bort, beroende på lastförutsättningar för ny grundläggning. Denna planerades i nivå med marken under befintlig byggnad. Därtill kom nya ledningar att anslutas till befintliga dylika i port.

Laholms Pastorat inledde arbetet under januari 2018 genom schaktning för nya ledningar, ett arbete som övervakades 16 januari. Efter rivning av det gamla kyrkstallet konstaterades kulturlager i samband med en schaktningsövervakning 10 april, där lagren hade en utbredning som innefattade hela området för den planerade nybyggnationen. Kulturmiljö Halland förordade att kulturlagerområdet förundersöktes för att fastställa lagrens innehåll och karaktär, vilket genomfördes under perioden 2018-05-28 –2018-05-31.

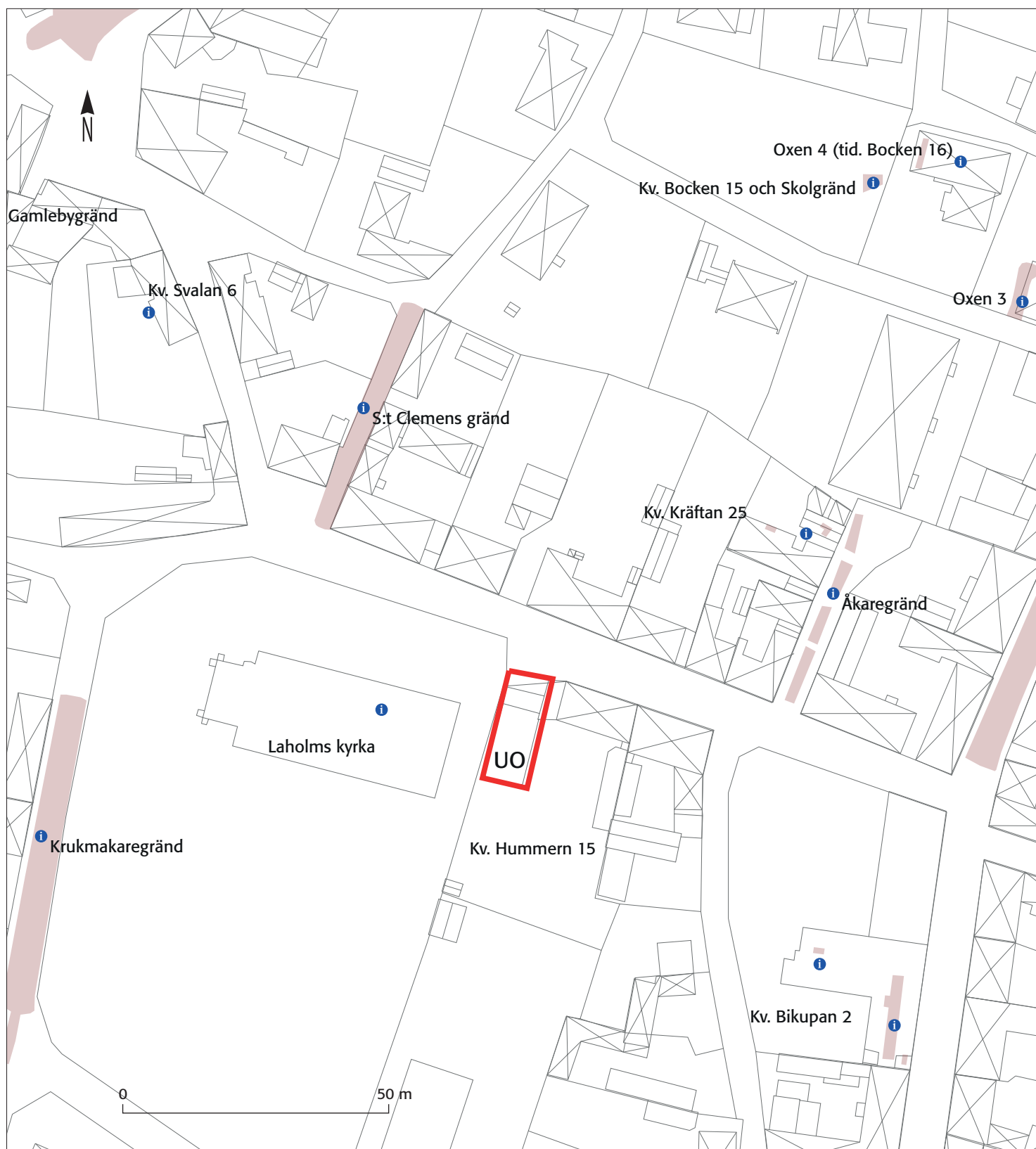
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Laholms stad

Laholm ligger centralt i Höks härad, det sydligaste häradet i Halland. Staden är belägen på ån Lagans södra sida, cirka 8 km från kusten. Namnet Laholm kommer sig av Laga(r) bildat av ån Lagans gamla namn Lagher, vilket betyder ”vattensamling, vattendrag”. Holm är en biform till holme och Laholmbetyder således ungefär ”holmen i vattendraget”(Sahlgren 1948). Laholm har en relativt lång historia och är Hallands äldsta stad enligt de skriftliga källorna (Arbman 1954). Det första omnämnandet av Laholm återfinns i kung Valdemars jordebok 1231, där det framgår att Laholms gård betalar avgifter för bland annat torget, kvarnen och fisket. Huruvida Laholm vid denna tid innehade stadsstatus är däremot osäkert och stadssigillet dateras först till cirka 1300-1350 (Ejwertz 1961, Redin 1982).

1399 är ett Knutsgille belagt genom ett sigill och från 1515 finns en bekräftelse på stadsprivilegier samt skydd utfärdat av Kristian II. Andra viktiga årtal för Laholms historia är 1475, då S:ta Gertruds kapell omtalas i ett påvligt avlatsbrev. Kapellet grundades sannolikt redan på 1440-talet av Torkil Brahe. Viktig att nämna är också Laholms kyrka, S:t Clemens, som är omnämnd 1526, men vars äldsta delar har daterats till omkring 1225. Kyrkan brann 1802 och byggdes då till stora delar om, vilket innebär att det i dagens läge endast är delar av tornet och västgaveln som kan tänkas härstamma från medeltiden. År 1557 stadfästes också en Pedersmässomarknad genom ett kungligt brev (Ejwertz 1961, Redin 1982). Laholms stad brann ned helt eller delvis, åtminstone sex gånger under 1500- och 1600-talen, oftast i samband med svenska truppers härjningar (Ejwertz 1961). Laholms gård, eller Lagaholm, kan ha varit en kungsgård och 1318 förvärvade fogden Nicolaus Olufsson tornet Lagaholm tillsammans med borgen Falkenberg. Lagaholm var troligen befäst från 1300-talets början och man vet att den sedan till stora delar byggdes om på 1600-talet (Ejwertz 1961, Redin 1982).

Det äldsta kartmaterialet härrör från förra delen av 1600-talet och en karta upprättades året efter branden 1624. Frågan är om kartan beskriver ett faktiskt förhållande eller om den är en plan för planerad bebyggelse, som här är koncentrerad till Stortorget och utmed Östertullsgatan och Storgatan. En karta som torde vara ritad av Hans Willumsen Lauremberg 1639 återger en stadsbild påverkad av 1624 och 1637 års bränder med spridd bebyggelse norr, nordöst och öst om kyrkan. Gatunätet redovisas inte och det går inte heller att spåra någon bestämd plan för återuppbyggandet. På en karta från 1799 (akt 1, Laholms stad) ser man att flera vägar löper samman alldeles utanför den sydöstra delen av staden från bland annat Ysby, Hov och Edenberga. Försättningen inne i stadsområdet är Östertullsgatan som går fram till Stortorget. Dessa vägsträckningar och gatan torde åtminstone gå tillbaka i 1600-talet.

Figur 2. Karta över närliggande undersökningar i Laholms stad, baserat på StadsGis-projektet 2009 (Håkansson 2009a). Skala 1:1000.

Det arkeologiska materialet är sparsmakat och de medeltida fynden få. Åren 1926 och 1959 påträffades dock skelett och murrester i Köpmansgatan respektive kvarteret Svanen, fynd som kan tolkas som rester efter S:ta Gertruds kapell med intilliggande begravningsplats (Ejwertz 1961, Redin 1982). Även på Lagaholm har det återfunnits gravar som dateras till medeltid (Anberg 2003). År 2008 undersöktes lämningar efter högmedeltida bebyggelse i kvarteret Väduren. Lämningarna bestod av kulturlager, rännor och stolphål som innehöll svartgods, stengods och äldre rödgods (Håkansson 2012). Högmedeltida kulturlager har även påträffats i kvarteret Ollonborren 3 (Larsson 2014). Ett par keramikskärvor, tillverkade av medeltida svartgods, har hittats vid utgrävningar i kvarteret Majoren. Dessa skärvor har emellertid legat i omrörda, eller sekundära, lager och kan därför inte direkt kopplas till en medeltida bebyggelse även om de ger en antydning om medeltida aktiviteter i närområdet. 1500-talskeramik finns bl.a. från kv Dufvan (söder om Stortorget) och från en arkeologisk undersökning i kv Bikupan 2 öster om S:t Clemens (Bjuggner 2000).

Tidigare undersökningar i närområdet

Arkeologiska insatser har tidigare gjorts vid Laholms kyrka 1933 och 2009 där delar av den medeltida kyrkobyggnaden respektive gravläggningar undersöktes. Undersökningar av stadslager har utförts vid närliggande Krukmakaregränd 1985-1986, S:t Clemensgränd 1985-1986, Åkaregränd 2001, Kv. Bikupan 2 1983 och Kv. Kräftan 25 1995. Gemensamt för dessa är undersökta kulturlager från perioden 1600–1800-tal, med en lagertjocklek varierande mellan ca 0,5–1 meter. Vanliga fynd utgörs av keramik, kakel och kritpipor. Vid Kv. Bikupan 2 påträffades även en källargrund, stolphål samt plogspår, där lämningarna daterades till perioden 1500–1800-tal.

Kvarter	År	Typ	Datering	Lämningstyp	Fynd
Laholms kyrka	1933	S	medeltid-nyare tid	Kyrkobyggnad	
Laholms kyrka	2009	AK	medeltid-nyare tid	Gravläggningar	
Kv. Bikupan 2	1983	AU	1500, 1600, 1700, 1800-tal	Bebyggelse, Källare, Plogspår, Stolphål	Läder, Djurben, Glas, Metall, Keramik, Horn/ben, Järn, Slagg
Kv. Bikupan 2	1983	AF	1600-1800-tal	Kulturlager	Keramik
Krukmakaregränd	1985-1986	AU	1600-1800-tal	Kulturlager	Keramik, Kakel
S:t Clemens gränd	1985-1986	AU	1600-1800-tal	Kulturlager	Keramik, Kritpipor
Kv. Kräftan 25	1995	AF	1600-1800-tal	Kulturlager	
Åkaregränd	2001	AF	1600-1900-tal	Kulturlager	

Tabell 1. Tabell över närliggande undersökningar i Laholms stad, baserat på StadsGis-projektet 2009. S=schaktningsövervakning, AK= Arkeologisk kontroll, AF=Arkeologisk förundersökning, AU=Arkeologisk undersökning (Håkansson 2009a).

Vetenskapliga frågeställningar

Enligt Länsstyrelsens direktiv syftade undersökningen till att ge kunskap med relevans för myndigheter, forskning och allmänhet. Dokumentationen av berörd del av stadslagren skulle vara av vetenskaplig god kvalitet och tillräcklig för att ge kunskap om de borttagna lagren. De aktuella stadslagrens potential var att dessa gav inblick i del av Laholms äldre historia och gav därmed bidrag till en fördjupad kunskapsbild om den lokala bebyggelseutvecklingen.

Inga tidigare undersökningar är gjorda i kvarteret men utifrån historiska källor framgår att tomten beboddes av tobaksspinnare P. Bergström år 1799. På tomten fanns då en byggnad i sämre skick samt en hage, en byggnad mot kyrkogatan, en byggnad mot kyrkogårdsmuren i väster samt en byggnad i den södra delen.

I ett vetenskapligt perspektiv föreslogs förundersökningen i största möjliga mån skapa ett underlag för att göra *miljöbeskrivningar* enligt den metodik som praktiserats vid undersökningen i kvarteret Drottning Kristina 19, Halmstad samt Kv. Hästen 5 i Laholm (Bjuggner & Håkansson 2003, Håkansson 2009b). Med begreppet miljö avses en definierad avgränsning i tid och rum. Miljöbeskrivningen kan redovisa viktiga punkter såsom byggnadsskick, markanvändning/resursutnyttjande, hushållets population, näringsfång/sysselsättning och materiell standard. Målsättningen med miljöbeskrivningar är att underlätta lokala och regionala jämförelser över tid och rum mellan olika utgrävningar/miljöer. Ett hushåll kan jämföras med ett annat historiskt hushåll inom kvarteret eller staden, utom staden, från en annan tidsperiod eller social miljö osv. Genom att relatera arkeologiska undersökningar till stadens helhet kan olika rum urskiljas och sedan definieras som t ex profana, sakrala, sociala eller ekonomiska miljöer. Miljöerna kan sedan ligga till grund för socialtopografiska analyser. Undersökningen inom kv. Hummern 15 kunde således öka det arkeologiska kunskapsläget på flera nivåer; lokalt inom tomten men även för Laholms stad som helhet.

Undersökningens genomförande, dokumentation och fyndhantering

Undersökningen utfördes inledningsvis i form av en schaktningsövervakning i samband med schaktningar för ledningar samt vid rivning av befintligt kyrkostall. Blottlagda kulturlager som påträffades efter rivningen förundersöktes genom fyra provgropar på 1 x 1 meter.

För att skapa ett fullgott underlag enligt Länsstyrelsens direktiv, gjorde dokumentation av kulturlager enligt de stratigrafiska principer som motsvarar kontextuell arkeologi (Larsson 2004). Metoden var även en förutsättning för uppsatta vetenskapliga frågeställningar. Kontextuell metod innebär att varje lager, konstruktion eller nedgrävning grävs och dokumenteras separat, för att se hur och i vilken kronologisk ordning de skapats. Kulturlagren ses inte som slumpmässigt bildade lager, utan som resultat av mänskliga

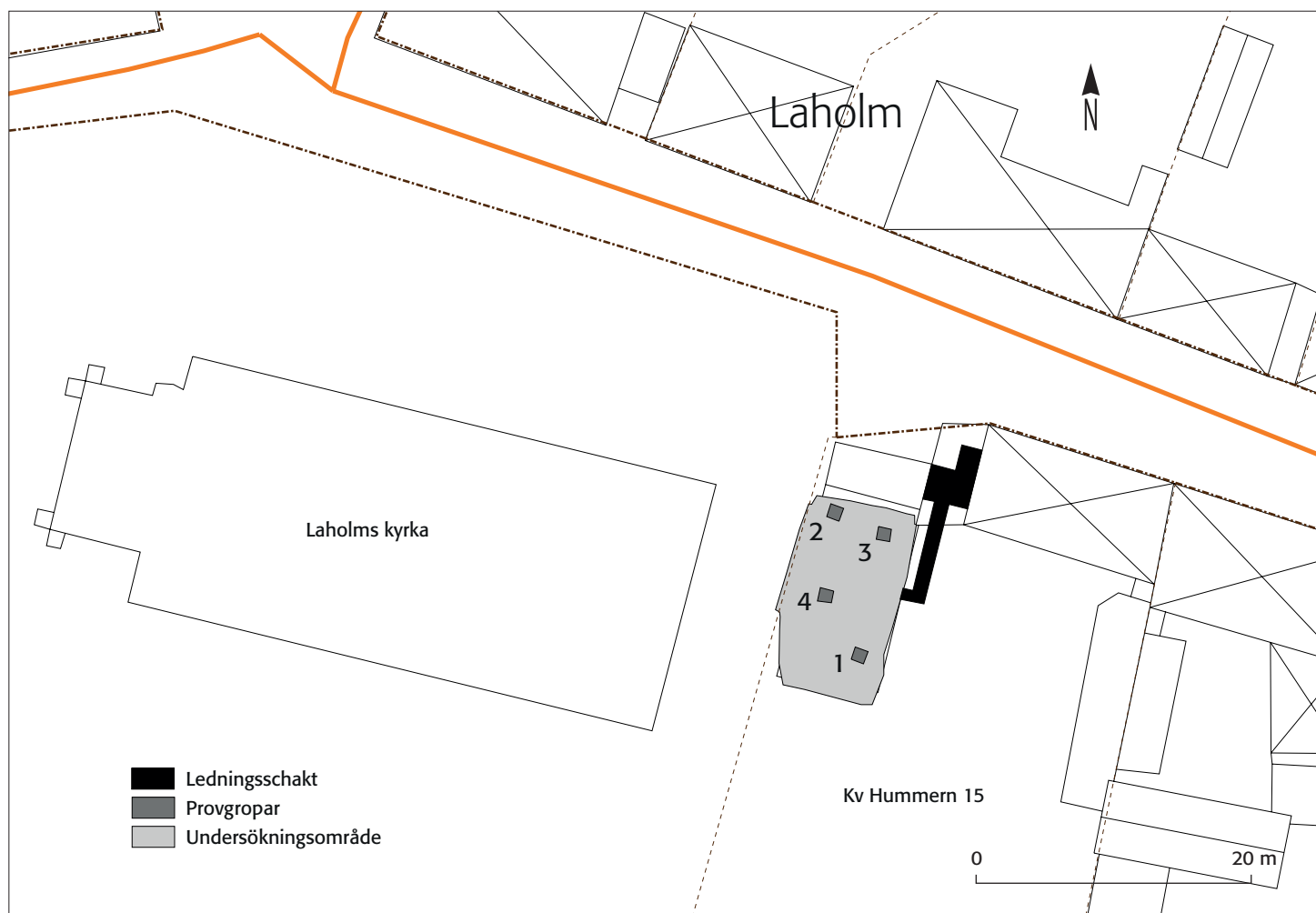
handlingar i specifika sammanhang, *kontexter*. Platsens stratigrafi omtolkas följaktligen till en rad händelser som utgjort platsens historia.

Alla schakt och provgropar mättes in med totalstation och lämningar i provgroparna dokumenterades på ritfilm i skala 1:20, samt med digital fotografering. Höjder togs med nivelleringsinstrument. Fynd som ansågs ha vetenskaplig relevans för tolkningen av områdets historia omhändertogs.

Undersökningsresultat

Vid schaktningsövervakningen i samband med grävning för nya ledningar påträffades inga kulturlager. Stratigrafin bestod av ett metertjockt matjordslager som överlagrade ett naturligt sandlager.

Kulturlagerområdet vid det rivna kyrkostallet bestod generellt av 0,8 meter tjocka kulturlager. Ytliga fynd av yngre rödgods indikerade dateringar till perioden 1600–1800-tal. Nedan följer beskrivningar och tolkningar av stratigrafin i de fyra provgroparna.

Figur 3. Karta över undersökningsområdet med ledningsschakt och provgropar markerade. Skala 1:500.

Figur 4. Foto över undersökningsområdet från norr. Foto: Anders Håkansson. (Fotonr. 2018-86-05).

Provgrop 1

Gropen grävdes i områdets sydöstra del med toppmått på + 11.99 och bottenmått på +11.19 m ö.h. Stratigrafin bestod av tre kontexter. I botten, ovan den naturliga sjösand, fanns ett mörkgrått, humöst sandlager med tegelkross och träkol (K2). Lagret tolkas som ett utfyllnadslager. Lagret överlagrades av ett ljusgrått ler- och sandinblandat lager med en del tegelkross, även detta ett utfyllnadslager (K3). Överst fanns grå lerinblandad sand med tegelkross, obrända djurben, träkol, kalkbruk, tegelbrockor och taktegel. Lagret tolkas som ett utfyllnads- och utjämningslager.

Provgrop 2

Gropen grävdes i områdets nordvästra del med toppmått på + 11.67 och bottenmått på +11.40 m ö.h. Stratigrafin bestod av två kontexter. I botten, ovan den naturliga sanden, fanns gråbrun-ljusbeige sand (K2). Lagret tolkas som ett utfyllnadslager. Lagret överlagrades av mörk gråbrun humös sand varvat med ljusare sand, sot och kalkbruk (K1). Lagret tolkas som ett utfyllnads- och utjämningslager.

Figur 5. Foto över provgrop 2 från söder. Foto: Anders Håkansson. (Fotonr. 2018-86-03).

Provgrop 3

Gropen grävdes i områdets nordöstra del med toppmått på + 11.80 och bottenmått på +10.97 m.ö.h. Stratigrafin bestod av fyra kontexter. I botten fanns ett mörkgrått, humöst siltigt lager med lera och uppträngning av vatten (K4). Lagret överlagrades av gråbrun humös sand varvat med leriga partier (K3), som i sin tur låg under ett lager med humös jordblandad sand (K2). Överst låg grå lerinblandad sand med tegelkross och enstaka slagg.

Provgrop 4

Gropen grävdes i områdets sydvästra del med toppmått på + 12.00 och bottenmått på +11.30 m.ö.h. Stratigrafin bestod av tre kontexter. I botten, ovan den naturliga sanden, fanns gråbrun lucker jord med inslag av ljusare sandpartier (K3). Lagret tolkas som ett äldre odlingslager. Lagret överlagrades av mörk gråbrun humös sand, sot och kalkbruk (K2). Lagret tolkas som ett utfyllnads- och utjämningslager. Överst i gropen låg gråbrun-grå kompakt lerig sand med riktigt med tegelkross, kalkbruk, glas, djurben och träkol-sprickar (K1). Lagret tolkas som ett utfyllnads- och utjämningslager.

Fynd

Vid upptäckning av ytorna inom kulturlagerområdet påträffades enstaka skärvar av yngre rödgods samt delar av kritpipor. I provgrop 1 påträffades fem skärvar av yngre rödgods

från grytor och fat/skålar i kontext 1. I provgrop 2 påträffades 2 skärvor av yngre rödgods, även där i kontext 1. Samtliga fynd dateras till perioden 1600-1800-tal och fyndsammanhanget gör att deras utsagovärde får betraktas som lågt. Därför sparades fynden ej.

Åtgärdsförslag

Kulturlagrens informationsvärde betraktas som lågt och Kulturmiljö Halland föreslår inga fortsatta antikvariska insatser.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr:	431-2997-18
Eget dnr:	2018-131
Uppdragsgivare:	Laholms pastorat
Utförandetid:	2018-01-16, 2018-04-10 (SÖ), 2018-05-28–2018-05-31 (FU)
Personal:	Anders Håkansson (projektledare), Mats Nilsson
Fastighet:	Kvarteret Hummern 15, Laholm
RAÄ nummer:	Laholms stad, RAÄ 19:1
Höjdsystem:	RH 2000
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Dokumentation:	Samtliga schakt och anläggningar är dokumenterade digitalt inom ramen för Intrasis Version 2.1. Intrasis projektnr Laholm 2018131F. Allt arkivmaterial förvaras i Kulturmiljö Hallands arkiv, Halmstad. Ritningar har HMAK4489:1-2. Fotonummer 2018-86:1-5.
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs
Datering:	1600–1800-tal

REFERENSER

- Anberg, Staffan. 2003. Laholms medeltida kyrkogård vid Lagaholm. *Utskrift 7*. Stiftelsen Hallands Läns museer. Halmstad. S. 26-39.
- Arbman, H. 1954. *Hallands historia. Från äldsta tid till freden i Brömsebro 1645*. Hallands Länsting.
- Bjuggner, L. 2000. *Arkeologisk förundersökning i Kv Majoren 4*, Laholm 2000. Arkivrapport.
- Bjuggner, L & Håkansson, A. 2003. *Kv Drottning Kristina 19: En bakgårdsmiljö från medeltid och nyare tid*. Halland, Halmstad, Kv. Drottning Kristina 19, RAÄ 44. Arkeologiska rapporter från Hallands Läns museer 2003:1. Halmstad.
- Ejwertz, A. 1961. Kyrka och skola. *Laholms historia I*. Halmstad.
- Håkansson, A. 2009a. *StadsGis Laholm. En uppdatering av Medeltidsstaden 39*. Projektrapport 2009. Halland, Laholms stad, RAÄ 19, 38, 208. Hallands Läns museer. Kulturmiljö Halland. Uppdragsverksamheten. Halmstad.
- Håkansson, A. 2009b. *Kvarteret Hästen 4 och 5. Lämningar efter en handelsgård i Laholm*. Arkeologiska rapporter från Hallands Läns museer, 2009:4. Halmstad.
- Håkansson, A. 2012. *Laholm - Staden som trots allt är*. Halland, Laholms stad, Kv. Väduren 6, RAÄ 19. Förundersökning 2008 & Undersökning 2008. Arkeologiska Rapporter 2012:6. Halmstad.
- Larsson, S. 2004. Om stratigrafiska metoder vid stadsarkeologiska undersökningar. *Aktuella Metodfrågor* (red. Marianne Lönn). Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Stockholm.
- Larsson, F. 2014. *Ollonborren 3*. Halland, RAÄ 19, Laholms stad. Kv. Ollonborren 3. Arkeologisk förundersökning 2014. Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland. Halmstad
- Redin, L. 1982. *Laholm*. Projekt Medeltidsstaden 39. RAÄ. Stockholm.
- Sahlgren, J. 1948. *Ortnamnen i Hallands län. Del I. Bebyggelsenamnen i södra Halland*. Uppsala.

BILAGOR

Ritningsförteckning

HMAK 4489:1-2

Halland

Laholms stad och kommun

Kvarteret Hummern 15

RAÄ 19:1

Arkeologisk förundersökning och schaktningsövervakning 2018

Ritningsnummer	Beskrivning	Ritningstyp	Skala
HMAK 4489:1	Provgrop 2 och 4	Sektionsritning och planritning	1:20
HMAK 4489:2	Provgrop 1 och 3	Sektionsritning och planritning	1:20

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00

E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se